Architecture in Belgium

BEL €20 – INT €25

02760 >
0 977137 550701 >

A+

286

Oktober–November 2020

Structure & Reuse AgwA Verbiest, XDGA Provinciehuis, OFFICE Tondo, Label Love PT. I + Interview Flores & Prats

286

	5	Edito *Lisa De Visscher*
	7	Opinie *Guy Mouton*
Actua	8	URA *Lisa De Visscher en Iwan Strauven*
	15	VVV *Lara Molino*
Structure & Reuse	16	**noa**, Ontvangstpaviljoen Gruuthusemuseum, Brugge *Pieter T'Jonck*
	22	**xdga**, Provinciehuis, Antwerpen *Christophe Van Gerrewey*
	30	**office**, Tondo, Brussel *Véronique Patteeuw*
	36	**Ney & Partners**, Castle Footbridge, Tintagel *Veronique Boone*
	42	Inventaires #3 Architectures Wallonie-Bruxelles *Gilles Debrun en Pauline de La Boulaye*
	48	**Label**, Love PT. 1, Loverval *Cécile Vandernoot*
	54	**a2o**, De Chocoladefabriek, Tongeren *Pieter T'Jonck*
	60	**agwa**, Verbiest, Molenbeek *Élodie Degavre*
	66	**Volt**, Biekens, Sint-Niklaas *Bart Tritsmans*
	80	**a.practice**, Cultuurcentrum Scheut, Anderlecht *Eloïse Perrillon*
	82	**gafpa**, Lab 15, Gent *Guillaume Vanneste*
Interview	72	Flores & Prats *Lisa De Visscher*
	86	Product news *Viviane Eeman*
	92	Meesterproef 2019 *Anne Malliet*
Student	100	Herbestemming van de Parking du Moulin, Charleroi *Lisa De Visscher*
	102	International Velux Award *Eline Dehullu*
	105	#008 *Michiel De Cleene*

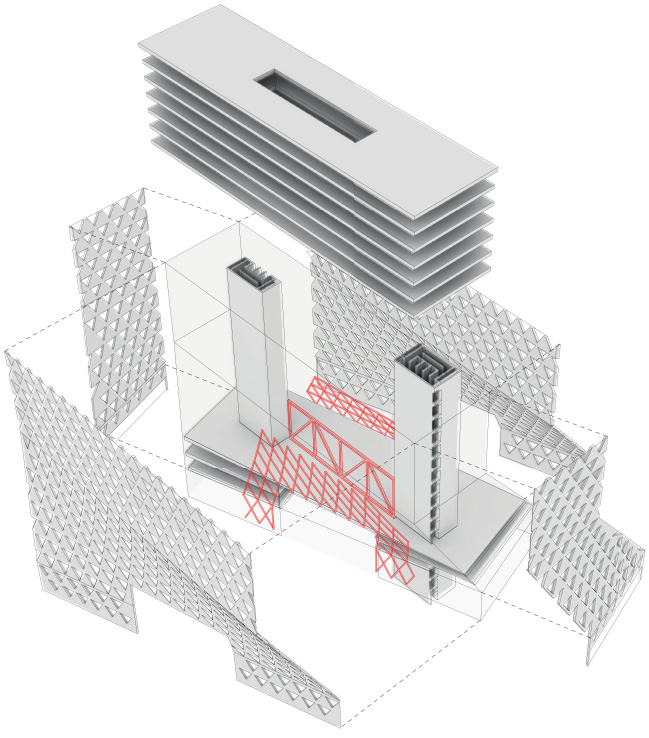

Biographies

Veronique Boone
is a lecturer at the Faculty of Architecture La Cambre – Horta of ULB. Her research focuses on the modes of representation and reception of modern architecture, on which she publishes regularly.

Michiel De Cleene
is an architectural photographer with an interest in landscape. Since 2015 he has worked on the long-term projects Reference Guide and Documenting Objects as a researcher at KASK School of Arts, where he is a founding member of the School of Speculative Documentary.

Pauline de La Boulaye
is a historian, author and independent curator. Her research, actions and publications question links between humanity and urban art, public art and street art. She has worked with international art and architecture reviews and was co-director of Being Urban, pour l'art dans la ville – Bruxelles (Iselp, 2016).

Gilles Debrun
is an architect. Since 2010, he has taught at the UCLouvain Faculty of Architecture. He has won a number of (inter)national prizes, including the 2013 Global Award for Sustainable Architecture. In 2019 he co-founded with Dimitri Fache the studio USAGES, an architecture think & do tank.

Élodie Degavre
is an architect. She teaches at La Cambre-Horta (ULB). She was project manager for ten years at Bureau V+ and currently works with the collective Grue.

Anne Malliet
is an architect, graduating from in Antwerp in 1981. In 2001 she joined the Team of the Flemish Government Architect after previously working as a consultant for protected heritage for the Flemish government. During the mandate of Flemish Government Architect Peter Swinnen, she was responsible for the Housing Pilot Projects.

Guy Mouton
graduated as an architect-engineer from the University of Ghent in 1973, where he subsequently taught in architectural design for 10 years. He then became Head Teacher of Structural Studies at the Sint-Lucas Ghent Campus of the KULeuven, while working as an independent structural engineer. In 2002 he founded Studieburo Mouton in Ghent.

Véronique Patteeuw
is associate professor at the École Nationale Supérieure d'Architecture et du Paysage Lille and editor of *Oase*. Her research focuses on the theory and history of architectural publications in relation to the history of the postmodern. She has been a visiting professor at KULeuven since 2019.

Eloïse Perrillon
is an architect. She graduated from ensa Saint-Etienne and La Cambre-Horta in 2018 with a master's thesis on the persistence of the individual house myth. She works at Karbon' Architecture and Urbanism.

Iwan Strauven
is an independant curatorial advisor of the architecture programme at BOZAR Centre for Fine Arts in Brussels. He also teaches at Université Libre de Bruxelles (ULB). In 2015 he obtained his PhD at Ghent University, with a study of Victor Bourgeois.

Bart Tritsmans
teaches at the University of Antwerp. He obtained a PhD in history (University of Antwerp) and architectural engineering (Vrije Universiteit Brussel) in 2014. His research focuses on the historical evolution of urban green spaces. He was member of the editorial board of the Flanders Architectural Review and was head of exhibitions at the Flanders Architecture Institute.

Pieter T'Jonck
is an architect. He writes on architecture, the visual arts and the performing arts for several Belgian and foreign newspapers and magazines. He works for the Klara radio station and was editor-in-chief of A+ in 2017.

Christophe Van Gerrewey
is an architectural and literary theorist. In 2014 he obtained his PhD at Ghent University, with a study of the writings of architecture critic Geert Bekaert. He has published in journals such as *Architectural Theory Review*, A+U and 2G. He works as professor of architectural theory at the École Polytechnique Fédérale de Lausanne in Switzerland.

Cécile Vandernoot
is an architect, visual artist and journalist specializing in the field of architecture. She is interested in the space of the city and the landscape as the space of the page. Since 2011 she has taught at the Faculty of Architecture LOCI of UCL on the sites of Brussels and Tournai.

Guillaume Vanneste
is an architectural engineer, researcher and teacher at the Faculty of Architecture, Architectural Engineering and Urbanism of the Université Catholique de Louvain (LOCI-UCLouvain). He is a founding partner of VVV architecture urbanisme.

A+ Architecture In Belgium Bimonthly bilingual magazine, ISSN 1375–5072, Volume 47 (2020) N4

Editorial team

Editor-in-chief
Lisa De Visscher

Deputy editor-in-chief
Eline Dehullu

Production coordinator
Grégoire Maus

Copy-editing Dutch
www.controltaaldelete.be

Copy-editing French
Benoît Francès

Translations
Alain Kinsella,
Eva Van Walle (Artemo),
Antoon Wouters,
Patrick Lennon

Graphic design
Kritis & Kritis

Typefaces
GroteskRemix & Starling

Printing
Die Keure, Bruges

Cover image
XDGA, Provinciehuis, Antwerp
© Stijn Bollaert

Content page image
XDGA, Provinciehuis, Antwerp

Artistic committee
Gilles Debrun,
Pauline Fockedey,
Nicolas Hemeleers,
Kelly Hendriks,
Véronique Patteeuw,
Hera Van Sande,
Guillaume Vanneste,
Ward Verbakel

Editorial address
Ernest Allardstraat 21/3 –
1000 Brussel
redactie@a-plus.be
www.a-plus.be

A+ is a publication of CIAUD/ICASD Information Centre for Architecture, Urbanism and Design.

Publisher
Philémon Wachtelaer
Ernest Allardstraat 21/3 –
1000 Brussel

Copyright CIAUD/ICASD
Articles are the sole responsibility of the authors. All rights of reproduction, translation and adaptation (even partial) reserved for all countries.

Board of directors CIAUD/ICASD

Chair
Philémon Wachtelaer

Vice-chair
Anne Sophie Nottebaert

Secretary
Geert De Groote

Members
Olivier Bastin,
Paul Dujardin,
Benoît Moritz,
Oana Bogdan,
Ruben Goots,
Nicolas Hemeleers,
Stéphanie Lorfèvre,
Isabelle Vanhoonacker,
Eddy Vanzieleghem

Business management
Roel Rijssenbeek

Office management
Deborah Schwarzbaum
abonnement@a-plus.be

Exhibitions and lectures
Lara Molino

Communication
Louise Van Laethem

Advertising management
Rita Minissi
rita.minissi@mima.be
+32 497 500 292

Advertisers

3A COMPOSITES
ALBINTRA
D'IETEREN IMMO
FEBEFLOOR
FINSTRAL
GEBERIT
GIACOMINI
JUNG
MODULYSS
NEOLITH
OCCHIO
RECTOR
STONE
STÛV
VOLA
WIENERBERGER

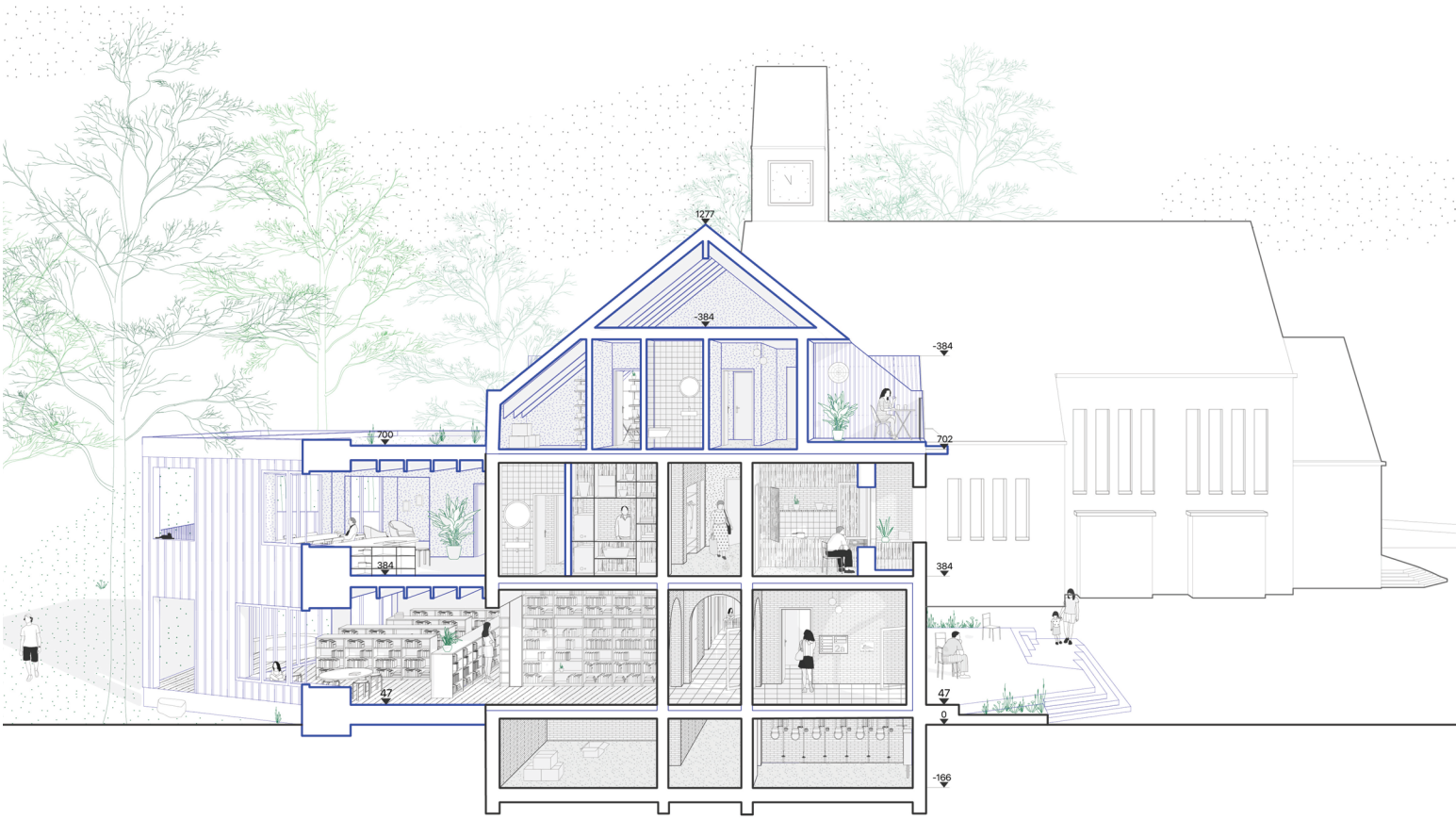
1277
-384
-384
700
702
384
384
47
47
0
-166

Jong talent tekent sociale woningen

De Meesterproef van de Vlaamse Bouwmeester bestaat twintig jaar. Doel is om recent afgestudeerde architecten en beloftevolle jonge kunstenaars de kans te bieden om een publieke opdracht te realiseren. De vorige editie, in 2017, stond in het teken van erfgoed en herbestemming. In 2019 stond het thema 'sociaal wonen' centraal.

EN The *Meesterproef* of the Flemish Government Architect is celebrating its twentieth anniversary. Its aim is to offer recently graduated architects and promising young artists the chance to realize a public commission. The previous edition, in 2017, was dedicated to heritage and adaptive reuse. The theme for 2019 was 'social housing'.

Anne Malliet

In samenwerking met BWMSTR Team Vlaams Bouwmeester

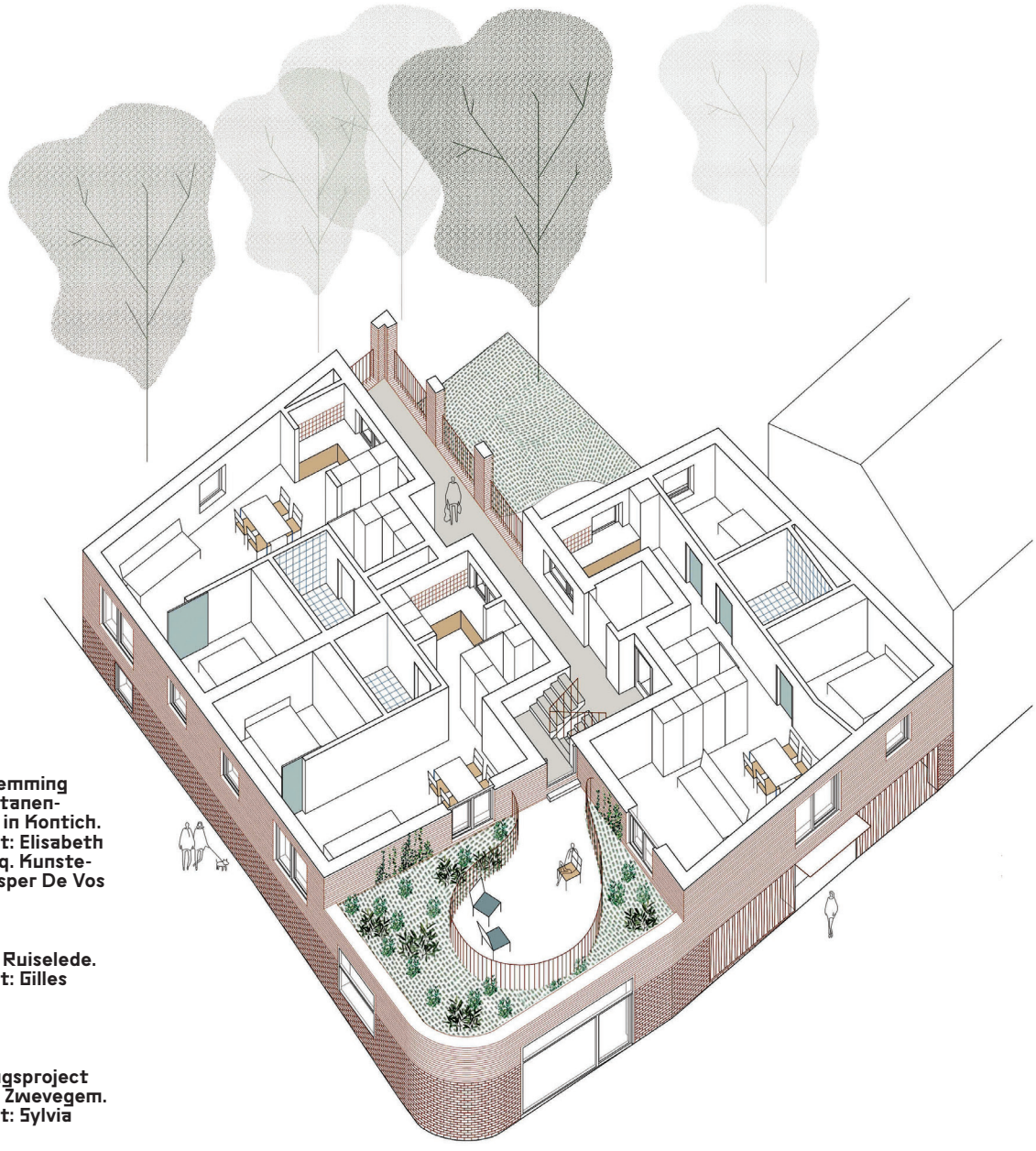

↖
MP1906
Herbestemming Montfortanenklooster in Kontich. Architect: Elisabeth De Clercq. Kunstenaar: Kasper De Vos

←
MP1909
Tuinwijk Ruiselede. Architect: Gilles Willem

→
MP1907
Inbreidingsproject centrum Zwevegem. Architect: Sylvia Roelens

Met een meesterstuk of meesterproef verkreeg een leerling-ambachtsman in de tijd van de gilden de bevoegdheid om zelfstandig het ambacht te beoefenen. De Vlaamse Bouwmeester wil met de Meesterproef pas afgestudeerde architecten de kans geven om zich in een overheidsopdracht te bekwamen en te bewijzen. Architect bOb Van Reeth, de eerste Vlaamse Bouwmeester, realiseerde zelf nog tijdens zijn studie verrassende gebouwen en wilde met de Meesterproef een risicomijdende overheid overtuigen om voor haar opdrachten getalenteerde en gedreven jonge mensen aan te spreken. Door op zekerheid en geroutineerde ontwerpers te vertrouwen, laat de overheid immers kansen liggen voor vernieuwing. Aanstormend talent kan zorgen voor verrassende antwoorden op vertrouwde vraagstukken.

Door de jaren werd de formule van de Meesterproef bijgesteld, maar de belangrijkste kritiek bleef dat ze, ondanks de intensieve begeleiding, te weinig tot realisaties leidde. Daarin hoopt het Team Vlaams Bouwmeester verandering te brengen met het thema 'sociale woningbouw'. De nood aan sociale woningen is immers bijzonder hoog in Vlaanderen. De Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW), de Vereniging van Vlaamse Huisvestingsmaatschappijen (VVH) en voormalig minister van Wonen Liesbeth Homans zetten er mee hun schouders onder.

Innovatie opzoeken

Daar de Meesterproef juridisch een onderhandelingsprocedure zonder bekendmaking is, is de omvang van de projecten beperkt – de studiekost mag de 144.000 € niet overschrijden. Maar kleinschalige projecten kunnen een specifieke vraag onderzoeken of innovatie opzoeken. Dat is het geval met de projecten in Antwerpen en Kontich, die experimenteren met cohousing in de sociale woningbouw, specifiek voor ouderen – twee projecten die deel uitmaken van de Proefomgeving Experimentele Woonvormen. Ook in Zwevegem zoekt men naar een goede woonvorm voor alleenstaanden. In Tielrode was de vraag naar flexibiliteit en aanpasbaarheid van woningen aan de orde, in Sint-Martens-Latem en in Kontich het hergebruik van waardevolle gebouwen, en in Beersel de aansluiting bij het omringende landschap. Soms was het ook gewoon een architecturale zoektocht naar goede verdichting. In Zwevegem, in Ruiselede, in Antwerpen of in Turnhout ging het erom op een kwalitatieve wijze veel goede woningen op het beperkte terrein te realiseren.

In Schoten diende het project te worden bijgestuurd omdat de gemeente meer aandacht vroeg voor de erfgoedwaarde van de oude tuinwijkhuisjes, terwijl de maatschappij uitging van vervangbouw. Het leidde tot een bijzonder traject waarbij kunstenaars en architecten de omwonenden lieten

↘
MP1904 – Opmaak van een ruimtelijke visie en tijdelijke invulling voor de tuinwijk in Schoten. Architecten: Roel De Coninck, Aaron Swartjes, Cente Van Hout. Kunstenaars: Leendert Van Accoleyen, Hannah Mevis, Liesbeth Henderickx, Elias Cafmeyer

meedenken. Het project in Halle kon niet van start gaan omdat de sociale huisvestingsmaatschappij geen mandaat meer had. Twee opdrachtgevers maakten bij vier projecten budget vrij voor de integratie van een kunstwerk. De kunstenaars werden voorgedragen door Katrien Laenen (Platform Kunst in Opdracht) en tentoonstellingsmaker Nadia Bijl, die ook tijdens het ontwerptraject steeds ter beschikking stonden. De kunstenaars konden vrij opereren, maar kozen allen voor een nauwe opvolging en wisselwerking met het bouwproject en de architecten.

Begeleiding op maat

In samenwerking met de VMSW en de VVH, verenigd in een stuurgroep, werd een begeleiding op maat aangeboden: tijdens de Projectdag in september 2019 werden de huisvestingsmaatschappijen uitgenodigd om hun opdrachten toe te lichten. De externe deskundigen, die als peters en één meter werden aangesteld, waren voor hen een klankbord bij de opmaak van de projectdefinitie en de selectie van drie kandidaten per project uit in totaal 127 gegadigden. Op de Inspiratiedag in november 2019 werden de geselecteerde jonge architecten en kunstenaars via lezingen en projectbezoeken ondergedompeld in de materie van sociale woningbouw. Ze konden er kennismaken met hun opdrachtgevers en begeleiders, de peters en meter, maar ook onderling.

De begeleiding per project begon telkens met een briefing door de opdrachtgever op de bouwplaats. Vervolgens konden ontwerpers en kunstenaars rekenen op tussentijdse feedback van hun peter of meter. Vaak werden ook de huisvestingsmaatschappijen en gemeentebesturen betrokken om de eerste schetsen te becommentariëren: een oefening in het spreken over architectuur met een professionele klant. Ook waren er individuele meetings met de ingenieurs Dirk Jaspaert en Rik Cornelissen, en Els Struyf van de VMSW, nadat zij in een eerste workshop al enkele praktijkadviezen hadden gegeven, respectievelijk over stabiliteit, technieken en VMSW-regels.

De kwaliteit van de ontwerpen en kunstinterventies was zeer hoog. Er staat een sterke generatie architecten en kunstenaars klaar. Ze maken grondige analyses, kennen het vakgebied en gebruiken interessante referenties. Het was daardoor soms moeilijk om de voorkeursbieder te kiezen. Het vereiste een grondige gedachtewisseling over de voorstellen, getuigt architect Pieter Walraet, die als externe deskundige mee alle projecten beoordeelde. Hoewel tijdens de coronalockdown dit voorjaar de begeleiding en ook enkele jury's via videoconferenties verliepen, was iedereen zeer gemotiveerd om kwaliteit te leveren voor sociaal wonen. Het realisme dat de jonge ontwerpers aan de dag legden, laat hopen dat alle negen projecten straks gerealiseerd worden.

↙ MP1903 – Kleine modulaire gezinswoningen in Tielrode. Architect: Stijn Baets. Kunstenaars: Maika Garnica en Willem Coenen

↑
MP1908 – Inbreidingsproject Turnova te Turnhout. Architect: Lore Hoppenbrouwers

→
MP1905 – Vervangbouw rijwoning als alternatieve woonvorm voor alleenstaande senioren in Antwerpen. Architect: Charles De Muynck. Kunstenaar: Bram Van Meervelde

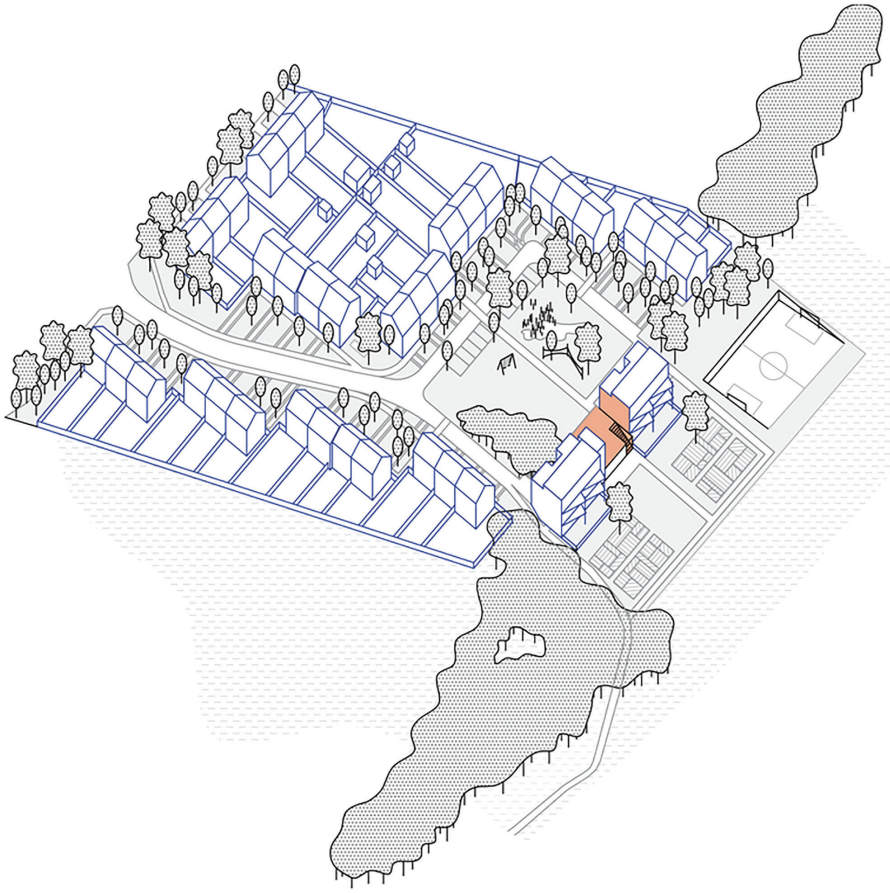

↑
MP1910 – Masterplan site Priesterage in St-Martens-Latem. Architect: Maud Goossens

←
MP1902 – Renovatie of vervangingsbouw appartementen Willemskouter in Beersel. Architect: Thomas Huber

MP1902

Renovatie of vervangingsbouw appartementen Willemskouter in Beersel. Architect: Thomas Huber

Op de Willemskouter in Beersel beneemt een rij van twaalf gestapelde woningen het zicht op het achterliggende Land van Teirlinck. Dat gebrek herstelt Thomas Huber door de sloop van de middelste woningen, wat een prachtig publiek terras met zicht op het landschap oplevert. Renovatie of vervangbouw behoorden voor Woonpunt Zennevallei allebei tot de mogelijkheden, evenals het verminderen van het aantal woningen. Het ontwerp van Huber overtuigde met zeer goed ingerichte appartementen en bijzondere garagewoningen.

MP1903

Bouwen van kleine modulaire gezinswoningen in Tielrode. Architect: Stijn Baets. Kunstenaars: Maika Garnica en Willem Coenen

Op een hellend terrein aan de Durme in Tielrode wil Woonanker Waas vijftien woningen realiseren. Stijn Baets combineert verschillende types woningen tot drie eenvoudige volumes die een woonerf omsluiten en zich aan de buitenzijde direct – zonder tuin – op het landschap richten. De kandidaten deden boeiend onderzoek naar flexibiliteit en aanpasbaarheid. De kunstenaars Maika Garnica en Willem Coenen willen het geluid van het landschap versterken voor de voorbijganger middels een parabolische, in de aarde gevormde schelp.

MP1904

Opmaak van een ruimtelijke visie en tijdelijke invulling voor de tuinwijk in Schoten. Architecten: Roel De Coninck, Aaron Swartjes, Cente Van Hout. Kunstenaars: Leendert Van Accoleyen, Hannah Mevis, Liesbeth Henderickx, Elias Cafmeyer

In de tuinwijk in Schoten verzetten gemeentebestuur en bevolking zich tegen het idee van vervangende woningbouw door De Ideale Woning. Ze waardeerden immers de bakstenen huisjes als beeld en erfgoed. De kunstenaars begonnen samen met bewoners te dromen van de toekomst: een gele brievenbus voor ideeën en een zondag met ontmoetingen in de tuinen. De architecten verdiepten zich in de tuinstadgedachte en bedachten drie ruimtelijke scenario's, met veel stof voor overleg en een boeiende architectuurwedstrijd in het verschiet.

MP1905

Vervangbouw rijwoning als alternatieve woonvorm voor alleenstaande senioren in Antwerpen. Architect: Charles De Muynck. Kunstenaar: Bram Van Meervelde

Op een perceel in de Londenstraat in Antwerpen wil De Ideale Woning zes studio's voor Senioren Thuis en één kleine woning realiseren die beneden een leefruimte en keuken delen. Voorheen was hier een logementshuis voor havenarbeiders en een café zonder bier. Charles De Muynck geeft de studio's een privaat woondeel en een meer contactgerichte inkom-keukenzone naar het trappenhuis, en biedt een variatie aan collectieve ruimten beneden en op de zesde verdieping een dakkamer en daktuin. De tuin is een welgekomen eerste stap om dit dichtgegroeide bouwblok te ontpitten en van wat groen te voorzien. Kunstenaar Bram Van Meervelde wil objecten uit het oude pand hergebruiken. Een stopcontact, een deurklink en een spijl van de trapleuning herinneren aan het sociale verleden.

MP1906

Herbestemming Montfortanenklooster in Kontich. Architect: Elisabeth De Clercq. Kunstenaar: Kasper De Vos

Het huis van de paters Montfortanen in Kontich-Kazerne lijkt geschikt voor Senioren Thuis van De Ideale Woning, en voor een buurtbib en wijkhuis voor de gemeente. Elisabeth De Clercq brengt vijf studio's met gedeelde ruimte op de verdieping samen, en twee woningen onder het dak. Een terras vooraan nodigt uit om het wijkhuis binnen te gaan en het achterliggende groen te ontdekken. Kunstenaar Kasper De Vos heeft oog voor de boog als ornament en onderzoekt hoe de 'nis' religieus, praktisch of puur esthetisch kan worden gebruikt.

MP1907

Inbreidingsproject centrum Zwevegem. Architect: Sylvia Roelens

In Zwevegem wil Eigen Haard op een klein perceel minimaal acht woningen voor alleenstaanden en kleine huishoudens realiseren, met een gedeelde benedenverdieping en wat buitenruimte. Het is een uitdaging binnen de huidige VMSW-normen, en een krachttoer op dit hoekperceel. Sylvia Roelens ontwerpt negen woningen in een geleed volume dat oogt als een groot huis, geen appartementsgebouw. Behalve een hofje is er ook een plek voor de deelauto.

MP1908

Inbreidingsproject Turnova te Turnhout. Architect: Lore Hoppenbrouwers

Aan het Turnova-project in Turnhout onderzoekt De Ark hoe het de bouwblokrand kan verdichten met koopwoningen. Een fietspad over het terrein leidt naar de Markt. Die doorgang maakt verdichting mogelijk met inpandige woningen en collectieve tuinen. Lore Hoppenbrouwers overtuigt met een stedelijke stapeling en een gemeenschapslokaal aan het pleintje. Een buitentrap, lift en passerelle maken alle woningen en een dakmoestuin toegankelijk.

MP1909

Tuinwijk Ruiselede. Architect: Gilles Willem

In de Tuinwijk in Ruiselede wil Vivendo zes bungalowwoningen vervangen door een verdicht project, dat als voorbeeld kan dienen voor een nieuwe woonbeleving. Tegelijk met de verdichting kan het openbaar domein groener worden. Gilles Willem groepeert dertien appartementen in lage volumes en een hoogteaccent. Hij geeft de appartementen een privéterras en slaagt erin de gang te herwaarderen met veel breedte en daglicht.

MP1910

Masterplan site Priesterage in St-Martens-Latem. Architect: Maud Goossens

De gemeente en de huisvestingsmaatschappijen willen een visie ontwikkelen voor de site Priesterage, waar seniorenflats, sociale woningen, het sociaal huis, het woonzorgcentrum en het kinderdagverblijf meer een 'samenleefplek' moeten worden. Maud Goossens zorgt voor samenhang met een trage weg als as, met herkenningspunten. Ze rijgt de groene ruimte als rustplekken aan elkaar. De bijzondere witte woningen wil ze herstellen en met het Woonbos voegt ze een nieuwe typologie toe.▲■●

Alle voorstellen zijn te vinden op www.meesterproef.vlaanderen.

2021

In 2021 publiceert A+ Architecture in Belgium 5 tijdschriftnummers + 1 speciale, internationale uitgave

5 nummers per jaar
Recente projecten + Interviews + Actualiteit (in 2 talen FR en NL, 2 aparte edities)

A+288 The House: A High Performance Machine
februari – maart 2021

A+289 The Return of Craftsmanship
april – mei 2021

A+290 Domesticating Public Space
juni – juli 2021

A+291 Kids: School's Over, Let's Play!
augustus – september 2021

A+292 Oversize: Adaptive Reuse
oktober – november 2021

1 speciale uitgave per jaar
Projecten + Thematische artikels (in 1 taal EN, 1 editie)

A+293 A+ Brussels Prize for Architecture
december 2021 – januari 2022

Abonneer je op a-plus.be/nl/abonnement

287

Special Edition: Practices of Change

De globale uitdagingen op het vlak van klimaat en economie hebben een bewustwordingsproces in gang gezet dat aanzet tot een andere manier van denken en doen. Ook de architectuurpraktijk kan bijdragen aan een maatschappelijke verandering. In de speciale editie A+287 belichten we projecten van onder meer Ouest, Rotor, 51N4E, NU architectuuratelier, a2o en BC Architects and Studies. In samenwerking met AWB.

© Thomas Noceto

↑
BC Architects and Studies, Open productiehal voor BC Materials Brussel (Thurn & Taxis), 2020

A+ Standaard € 99 (incl. btw)

A+ Student/ Stagiair € 59 (incl. btw)

5 tijdschriftnummers + 1 speciale uitgave per jaar

A+ More € 250 (incl. btw)

1 standaard abonnement + duotickets voor lezingen, tentoonstellingen, vip-events en vernissages + toegang tot ons tijdschriftenarchief

A+ Corporate vanaf € 250 (incl. btw)

Package deal met meerdere abonnementen
meer info op a-plus.be

Abonneer je op a-plus.be/nl/abonnement. Of stuur een mail naar abonnement@a-plus.be. Dank je!
ICA5D vzw – IBAN: BE25 3101 3956 3282 – BIC: BBRUBEBB